

**MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCE
SİSTEMİNİN DAYANDIĞI
TEMEL TASAVVURLAR**
GELENEĞİN İNKİŞAFINDAN GELECEĞİN İNŞASINA

Editör
EMİNE ÖĞÜK

ilâhiyât

ilâhiyât 601

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

*Mâtürîdî Düşünce Sisteminin Dayandığı Temel Tasavvurlar
-Geleneğin İnkişafından Geleceğin İnşasına-*

Editör: EMİNE ÖĞÜK

ISBN 978-625-7404-12-9

1. Baskı: Haziran 2021

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS

Sayfa Düzeni: TAVOOS

Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Baskı: Ayrıntı Basım Yay. ve Mat. Hiz. San. Tic. A.Ş.

Matbaa Sertifika No: 49599

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara

Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68

ilahiyatyayin@gmail.com

İçerik

MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCE SİSTEMİNİN DAYANDIĞI TEMEL TASAVURLAR

GELENEĞİN İNKİŞAFINDAN GELECEĞİN İNŞASINA

Editör: EMİNE ÖGÜK

ilâhiyât

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13

AÇILIŞ KONUŞMALARI 15

AÇILIŞ PANELİ

MÂTÜRÎDÎ'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI ve GÜNÜMÜZE BAKIŞ

27-66

MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCENİN KARAKTER TAHLİLİ 31

Şaban Ali DÜZGÜN

İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE BİLGİNİN TANIMI ve DİN HAKKINDA
KONUŞMANIN YOLU 43

İlyas ÇELEBİ

BİLGİNİN ONURU: İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN DÜŞÜNCE
DÜNYASINDA BİLMEK, BİLGİ VE BİLEN ÜZERİNE BAZI
MÜLAHAZALAR 53

Hülya ALPER

I. BÖLÜM

MÂTÜRÎDÎ'DE ALLAH TASAVVURU

67-142

MÂTÜRÎDÎ'DE ALLAH TASAVVURU 73

Mehmet EVKURAN

MÂTÜRÎDÎ'NİN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE İNSAN VE TABİAT 241
Hatice KELPETİN ARPAGUŞ

"İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN İNSAN TASAVVURU ÜZERİNE
BİR İNCELEME" İSİMLİ TEBLİĞ MÜZAKERESİ 259
Harun IŞIK

"İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN İNSAN TASAVVURU ÜZERİNE
BİR İNCELEME" BAŞLIKLİ TEBLİĞİN MÜZAKERESİ 269
Hülya TERZİOĞLU

AÇIK MÜZAKERE 281

İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN İNSAN TASAVVURU ÜZERİNE
BİR İNCELEME 281
Süleyman PAK

IV. BÖLÜM

MÂTÜRÎDÎ'DE PEYGAMBER TASAVVURU

289-342

MÂTÜRÎDÎLİĞE GÖRE NÜBÜVET MESELESİ 293
Saidmukhtor OKİLOV

'MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE PEYGAMBERLİK MESELESİ'
ADLİ TEBLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ 307
Fatma GÜNAYDIN

MÂTÜRÎDÎ MİRASININ ANLAMI 315
Dossay KENZHETAY

"MÂTÜRÎDÎ MİRASININ ANLAMI"
BAŞLIKLİ TEBLİĞİN MÜZAKERESİ 327
Recep ÖNAL

“MÂTÜRÎDÎ MİRASININ ANLAMI” BAŞLIKLİ TEBLİĞİN MÜZAKERESİ

Recep ÖNAL

DOÇ. DR., GİRESUN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

Dossay Kenzhetay'ın tebliğinde Mâtürîdî düşüncesinin önemi üzerinde durulmakta, Vahhâbiliğin kazak toplumunun üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmektedir. Buna ilaveten Mâtürîdî'nin akıl-nakil, din-şeriat ayrımı, iman-İslam, iman-amel ilişkisi ve büyük günah gibi çeşitli konulara ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Tebliğde genel olarak Mâtürîdî'nin akla ve nakle önem verdiği, dini yorumlamada birleştirici ve kucaklayıcı bir üslup benimsediğine dikkat çekilmekte, iman-amel ilişkisine dair görüşleri de buna örnek olarak sunulmaktadır.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız tebliğde ön plana çıkan bazı hususlara dair birtakım tespit ve eleştirilerimiz ile tebliğin muhtevasına yönelik önerilerimizi şu şekilde özetlemek istiyorum.

1. Tebliğe muhteva olarak bakıldığında; ele alınan konuların sistematik bir biçimde incelenmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca izah edilmeye çalışılan meselelerin birbirinden kopuk cümle-

ler, genel ve muğlak ifadeler kullanılarak yüzeysel bir biçimde açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir.

2. Sayın Dossay Kenzhetay, Mâtürîdî'nin tevhid inancını merkeze alarak Allah, insan ve âlemi bir bütün olarak tanımlayıp, epistemolojik açıdan sistematik bir biçimde açıklamaya çalıştığına dikkat çekmektedir. Ancak bu konuyu yüzeysel bir biçimde ele almaktadır. Halbuki Mâtürîdî'yi İslam düşüncesinde önemli kılan en önemli yönü akıl ve nakil bağlamında kendine has bir epistemoloji oluşturması ve sonraki nesillere bu konuda örnek olmasıdır. Bu bakımdan bu konunun, Mâtürîdî teolojisinde insan aklına ve dini anlamadaki rolüne verilen değeri ifade etmesi bakımdan oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü Mâtürîdî, İslam inanç sistemini sağlam temellere dayandırabilmek için, özellikle *Kitâbü't-Tevhîd*'in giriş bölümünü bilgi bahsine (epistemoloji) ayırmakta, burada dinin doğru anlaşılmasında delil ve burhanların gerekliliği üzerinde durmakta, nakil ile aklın dinin tanınmasında vazgeçilmez iki temel esas olduğuna dikkat çekmektedir. Daha sonra beşerî bilginin tanımı, konusu, mahiyeti, kaynağı ve geçerliliği gibi bütün niteliklerini içerecek şekilde bilgi bahsini kapsamlı ve sistemli bir şekilde incelemektedir.¹ Mâtürîdî'nin bu eseri, kendisinden önceki kelâm eserlerinde bilgi bahsinin müstakil bir konu olarak incelenmediği göz önünde bulundurulduğunda sonradan telif edilen kelâm eserlerine de takip edilmesi gereken bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.² Bu açıdan bakıldığında tebliğde bu hu-

¹ Bk. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: TDV Yay., 2002), *Kitâbü't-Tevhîd*, 3-17.

² Günümüzde Mâtürîdî hakkında çalışma yapan akademisyenler de onun bu yönüne dikkat çekmiş, bilgi bahsini sistematik olarak ele alıp inceleyen ve kendine has bir bilgi nazariyesi tesis eden Müslüman âlimlerin ilki olduğuna işaret etmişlerdir. Detaylı bilgi için bk. Eyüp Ali, "Mâtürîdîlik", *İslâm Düşünce Tarihi*, çev. Ahmed Ünal, ed. M. M. Şerif-Mustafa Armağan (İstanbul: İnsan Yayınları, 1990), 1/298 Hanifi Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 23, 28-29; Sönmez

suslar dikkate alınarak konunun biraz daha detaylı ele alınması gerektiği kanaatindeyim.

3. Tebliğ sahibi, tebliğinde Vahhâbîlik ve Neo-Selefilik gibi dinî oluşumlardan bahsetmekte, bu akımların Kazak müslüman toplumunun üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda önceleri Mâtürîdîliğin sayesinde hoşgörüyeye dayalı bir din anlayışına sahip olan Müslüman toplumun mezkûr dinî oluşumların etkisiyle dinî fanatizme ve tekfirci dinî söyleme meylettiğini belirtmektedir. Ayrıca bu oluşumların dini anlamada nakli esas alıp, akli yok sayan bir yöntem benimsemeleri yüzünden irade ve kader konularını da insanın sorumluluğunu ortadan kaldıran kaderciler bir yaklaşımla yorumladıkları için Müslümanları kaderciliğe sevk ettiklerini söylemektedir. Buradan hareketle Mâtürîdî kültürünün bu yıkıcı akımlara karşı panzehir olarak gündeme getirilmesi gerektiğine işaret etmekte, fakat "Mâtürîdî kültürü" gibi genel bir ifade kullanarak, hangi görüşlerinin çözüm olarak gündeme getirilmesi konusunu müphem bırakmaktadır. Öte yandan Vahhâbî ve Neo-Selefilik'in en çok önem verdikleri küfür, tekfir, bid'at ve cihad'a dair görüşlerine neredeyse hiç yer verilmemektedir. Bu yönüyle mezkûr akımlar hakkında verilen bilgiler yeterli görünmemektedir. Oysaki Mâtürîdî'nin farkını ortaya koyabilmek için hem Mâtürîdî'nin hem de bu akımların din özgürlüğü, cihad, irade ve kader gibi konulara dair görüşlerine kısaca yer verip karşılaştırmada bulunarak kıyaslamalı bir metod takip edilmesi gerekirdi. Çünkü "bir fikrin özgünlüğü, karşıt fikirlerle mukayese edilmesi ile anlaşılır" prensibi gereği Mâtürîdî düşüncenin de diğer mezhebî görüşlerden hangi anlamda farklılaştığı ya da insana ve din özgürlüğüne ne derece önem verdiği ortaya konmuş olurdu. Bu konuda son zamanlar-

Kutlu, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî", İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdik, haz. Sönmez Kutlu (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2003), 22-23.

da yapılmış akademik çalışmalar mevcuttur. Bunlardan istifade edilerek konu, biraz daha ayrıntılı açıklanabilir.

4. Tebliğ, "Mâtürîdî Mirasının Anlamı" başlığını taşımaktadır. Bu başlık, tebliğin muhtevasıyla uyumlu olması bakımından "İslam Düşüncesinde Mâtürîdîliğin Etkisi ve Önemi" üzerinde durulduğu izlenimi veriyor. Halbuki tebliğde konu sadece Kazak kültürü ile sınırlı tutulmaktadır. Nitekim tebliğci, Mâtürîdî mirasının Kazak kültürü ve devleti için araştırılması gereken meselelerin en başında yer aldığı, çünkü dinî görüşlerin temelinde Mâtürîdî akaidinin yer aldığını detaylı olarak anlatmakta, ana metnin neredeyse yarısından fazlasını bu konuya ayırmaktadır. Bu konuda tebliğ sahibine katılmakla birlikte, tebliğ başlığı dikkate alındığında Mâtürîdî kültürünün Kazak vatandaşları ile sınırlı tutulmaması gerekirdi. Her ne kadar Mâtürîdîlik, Orta Asya'da ortaya çıkmış ve o coğrafyada yer alan kültürler üzerinde etkili olmuş bir ekol olsa da kısa sürede dünyanın farklı bölgelerinde kendisine taraftar bularak oldukça geniş bir coğrafyada yayılabilmeyi başarabilmiştir. Bu bakımdan tebliğde Mâtürîdîliğin görüş ve fikirlerinin belli bir coğrafya ya da kültürle sınırlandırılmayıp tüm Müslümanlara ve hatta tüm insanlığa farklılıklara rağmen bir arada barış ve huzur içinde yaşayabilme fırsatı sağlayacak, bu konuda katkı sağlayacak bir özelliğe sahip olduğunun vurgulanmasının faydalı olacağı kanaatindeyim. Bu bakımdan tebliğ başlığında "Kazak Kültüründe Mâtürîdî Mirasının Anlamı" gibi yeni bir metin-mana bütünlüğünü sağlayan bir ifade tercih edilmeli ya da metnini muhtevası yeniden gözden geçirilmelidir.

5. Tebliğ sahibi, tebliğinde mârifetullah konusunu izah ederken, Vahhâbîleri, Hıristiyanlıktaki Lüteryanlara benzetmektedir. Kanaatimizce bu benzetme pek isabetli görünmemektedir. Çünkü Vahhâbîler, Selefiyye'nin bir devamı niteliğinde olup, dini anlama ve yorumlamada sadece nakli esas almakta, akla ve teville karşı çıkmakta, ilk üç nesli (sahabe, tâbiûn ve tebeu't-

tâbiin) kutsal dönem kabul etmektedir. O dönemin din anlayışını mutlak doğru kabul edip taklit etmekle yetinmekte, dini hayatı kolaylaştıran yenilikleri ise bid'at olarak değerlendirip "ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr edilemez" ilkesini reddedip her türlü değişime karşı çıkmaktadır. Halbuki Hıristiyan dünyasında Protestanlığın temellerini atan Martin Luther'in takipçileri Luteryanlar, günümüzde en liberal ve açık görüşlü, akla, eleştiriye ve araştırmaya önem veren mezhep taraftarları olarak bilinmektedir. Hatta liderleri Martin Luther'in kilise babalarının öğretilerine yönelttiği eleştiriler ve dine getirdiği yeni yorumlarla Hıristiyanlığın binlerce yıllık Katolik geleneğinin ve Ruhban sınıfının Hıristiyan toplum üzerindeki hâkimiyetlerini derinden sarsmıştır. Luther ve takipçileri dinde reformu savunmuşlar, İncil'in herkes tarafından okunup anlaşılabilirliğini, bu nedenle ruhban sınıfına gerek olmadığını iddia etmişlerdir. İşte bu temel farklardan dolayı her iki dinî oluşumu birbirine benzetmek doğru bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

6. Tebliğ sahibi, dinin anlaşılıp yorumlanmasında mezhepler tarafından farklı metodlar benimsendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin Mu'tezile'den farklı bir metod takip ettiğine dikkat çekmekte, Mu'tezile'nin Yunan felsefî mirasından etkilendiğini, bilhassa Demokritos'un metodunu benimseyerek, dini anlamada akli ön plana aldığını, nakli ise arka plana attığını, böylesi bir metodun ise Müslümanları materyalist olmaya sevk edebileceğini iddia etmektedir. Tebliğcinin bu iddiası isabetli ve tutarlı görünmediği gibi metin içinde bu iddianın doğruluğunu ispat edecek herhangi bir delil de ileri sürülmemektedir. Halbuki İslam düşüncesinde iddia sahibi iddiasını ispat etmekle mükelleftir. Kaldı ki tebliğcinin şu soruyu da cevaplandırması gerekir: İslam dünyasında Mu'tezile'nin metodunun etkisi altında kalarak kimler ya da kaç kişi materyalist olmuştur ya da Allah'ı inkâr yolunu seçmiştir?

Öte yandan Sayın Kenzhetay: "Mu'tezile'nin akıl birincidir" şeklindeki tutumlarına bir açıklama getirirsek, bu dünkü pozitivistler ile humanistlerin Tanrı'nın yok olduğunu iddia etmelerine götüren bir yoldur." şeklinde bir ifadeye yer vermekte, Mu'tezile'nin yönteminin insanı ateizme götürebileceğine dikkat çekmektedir. Fakat biz biliyoruz ki Mu'tezile'nin beş temel esasından birincisi Tevhid ilkesidir. Mu'tezilî âlimler bu ilkedan hareketle İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren tevhid inancını savunmak için Haşviyye, Müşebbihe ve Mücessime gibi Allah'a beşeri vasıflar izafe ederek, insanbiçimci bir tanrı anlayışı benimseyen mezhepleri eleştirmişlerdir. Ayrıca ikili bir tanrı inancına sahip olan Seneviyye gibi düalist akımları ve teslis inancını benimseyen Hıristiyanları sert bir şekilde eleştirerek, tevhid inancı konusunda büyük mücadele vermişlerdir. Öte yandan Berâhime ve günümüzdeki deizm gibi nübüvveti gereksiz görüp, hakikate ulaşmada tek vasıtanın akıl olduğunu iddia edenlere karşı vahyin ve nübüvvetin gerekliliğini savunmada da büyük çaba sarf etmişlerdir. Bu gerçek günümüze kadar ulaşan Kâdî Abdülcebbar gibi Mu'tezilî âlimlerin eserlerinden anlaşılmaktadır. Bunları dikkate almadan onların ateizm, deizm veya materyalizme götürecektik fikirleri savundukları ya da nakle ve vahye önem vermedikleri nasıl söylenebilir? Dolayısıyla bu tür iddiaların realiteyle uyuşmadığı ortadadır. Dolayısıyla bu durumlar dikkate alınarak ileri sürülen iddialar ve değerlendirmeler tekrar gözden geçirilmelidir.

7. Tebliğ metninde ön plana çıkan tespitlerden biri de Mâtürîdî'nin akıl-nakil dengesine riayet etmesidir. Sayın Kenzhetay, Mâtürîdî'nin aklın yanılıp hata yapabileceğine, fakat bu durumun aklın değerini düşürmeyeceğine; çünkü dinî anlamın akıl sayesinde mümkün olacağına, akıl olmadan naklin insana bir fayda sağlamayacağına, bu nedenle mutlak hakikate ulaşmada akli ve nakli birbirini tamamlayan bir bütün olarak değerlendirmek gerektiğine dair görüşlerine dikkat çekmek-

tedir. Bununla ilgili Mâtürîdî ile Mu'tezile arasında bir kıyas yaparak Mu'tezile'nin akli ön planda tuttuğunu, nakli ise ikinci sıraya attığını, buna mukabil Mâtürîdî'nin ikisi arasında bir derecelendirmeye gitmeksizin akıl ve nakil arasında orta yol takip ettiğini ve her ikisini bir bütünün yarısı olarak değerlendirdiğini söylemektedir. Tebliğ sahibinin bu konuya dikkat çekmesi oldukça önemlidir. Çünkü bu konunun, Mâtürîdî teolojisinde hem akla hem de nakle verilen değer bakımından oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Ancak tebliğde akıl nakil ilişkisi yeterince ele alınmamakta bunun yerine konuyla direkt bağlantısı olmayan iman-İslam, iman-amel ilişkisi, din-şariat ayrımı, kebire işleyenin dinî konumu vb. konulara ait Mâtürîdî'nin görüşlerine yer verilmektedir. Halbuki çalıştayın 4. oturumunun ana başlığı olan "Mâtürîdî'de Peygamber Tasavvuru" dikkate alındığında tebliğ sahibinden burada akıl-vahiy ilişkisi, mutlak hakikate ulaşmada aklın yetkin olduğu ve yetersiz kaldığı alanların neler olduğu; vahyi ve nübüvveti reddeden Berâhime gibi akımların iddialarının ne anlam ifade ettiği, bu çerçevede sınırlı bir akla sahip olan insanlığın vahye niçin ihtiyaç duyduğu vb. hususların ele alınıp Mâtürîdî'nin konuya ilişkin görüşlerine yer verilmesi gerekirdi.

Sayın Said Mukhtar Okilov'un hazırlamış olduğu "Mâtürîdî'de Peygamber Tasavvuru" adlı tebliğle ilgili olarak da şunu ifade etmek isterim: Tebliğde nübüvvet konusu sistematik olarak ele alınmamıştır. Nübüvvetin ispatı ve gerekliliği konusu Hz. Muhammed'in peygamberliği özelinde oldukça dar çerçevede incelenmiştir. Halbuki konu sistematik olarak önce genel anlamda nübüvvetin imkanı, bu kapsamda peygamberleri reddedenlerin görüşlerine ve buna yönelik Mâtürîdî'nin eleştirilerine yer verilerek ele alınabilirdi. Daha sonra nübüvvetin delilleri ve nübüvveti ispatta mucizenin rolü, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı ve mucizeleri konusu incelenebilirdi. Buna ilaveten tebliğci, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin is-

patı konusunda Hz. Muhammed'in sireti, üstün ahlakı ve akli mucize kabul ettiği Kur'an'ın mucizevî yönünü detaylı olarak ele almamıştır. Halbuki Mâtürîdî, bu konular üzerinde ayrıntılı olarak durmakta ve Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispatta bu hususları ön plana çıkarmaktadır. Diğer taraftan tebliğci, Mâtürîdî'nin peygamber tasavvurunu Nureddîn es-Sâbûnî'nin eserleri üzerinden ele almaktadır. Oysaki Mâtürîdî'nin eserleri günümüze kadar ulaşmıştır ve bunlardan yararlanılarak konuya yaklaşımı ele alınabilirdi.

Son olarak Mâtürîdî'nin nübüvvetin ispatı, gerekliliği ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair görüşleriyle ilgili birkaç hususa dikkat çekmek istiyorum.

Mâtürîdî'de Nübüvvetin İspatı ve Gerekliliği

Mâtürîdî, nübüvvetin gerekliliği ve imkânı konusunu *Kitâbü't-Tevhîd* eserinde detaylı olarak ele almakta, bu inancı inkâr edenlerin görüşlerini naklederek, tek tek eleştiriye tabi tutmakta, nübüvvetin gerekliliğini çeşitli akli ve nakli delillerle ortaya koymaya çalışmaktadır.³ Bu bağlamda Mâtürîdî, nübüvvet konusuna daha çok akli imkân açısından yaklaşmakta, Allah'ın peygamber göndermesinin insanlar için gerekli oluşunu insanlığın peygamberlere olan ihtiyacının hangi alanlarda olduğu hususu üzerinde durarak, genelde insanın özelde aklın bütün alanları kapsama yetersizliğinden hareketle ispat etmeye çalışmaktadır. Onun bu konu üzerinde durmasının temel sebebi ise, nübüvvet inancını reddedenlerin, bu inkârlarını insan aklının mutlak hakikate ulaşmada yegâne vasıta olduğunu, dolayısıyla aklın bu yetkinliğine rağmen Allah'ın peygamber göndermekle insanlara ilâhî emir ve yasakları sunmanın ilahî hikmete uygun düşmeyeceği tezine dayandırmış olmalarıdır.⁴ Bu iddialarını akli temelden yoksun

³ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 221-266.

⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 221-222

bulan Mâtürîdî, iddialarının geçersizliğini ortaya koymak ve insanlığın nübüvvete olan ihtiyacını ispatlamak için, Allah'ın peygamberleri bir toplumun ihtiyacını karşılamak ve kendilerine birçok menfaat sağlamak için gönderdiğine dikkat çeker. Ayrıca insan aklının sınırlı olduğunu ve dünya ve ahiret ile ilgili birçok konuda yetersiz kaldığını gerekçe göstererek bu görüşünü temellendirmeye çalışır.⁵

Nübüvvetin ispatıyla ilgili olarak İslam âlimlerinin büyük bir kısmı peygamberin bir mucize getirmesini gerekli ve yeterli görürken, bir kısmı, mucizenin dışında başka delillerin de kullanılabileceğini savunmuştur.⁶ Bu konuda ikinci görüşü benimseyen Mâtürîdî, nübüvvete delâlet etmede sadece mucizenin yeterli olmadığını, bunun dışında peygamberlerin örnek yaşantıları (hüsn-i sîret) ve yüksek ahlaklarının da önemli rol oynadığını söylemektedir. Bu bağlamda nübüvvetin ispat delillerinin iki kısma ayrıldığını ifade etmekte ve ilk sırada peygamberlerin hal ve davranışlarını ve güzel ahlaklı oluşlarını zikredip, bunların insanlar üzerinde daha etkili olduğuna dikkat çekmekte, ellerinde zuhur eden olağanüstü mucizeleri ise ikinci planda ele almaktadır.⁷ Buna göre Mâtürîdî'nin nübüvvetin ispatı konusunda biri peygamberin örnek ahlâkı, şahsiyeti, hayatı ve getirdiği mesajları, diğeri de onun elinde mucizenin gerçekleş-

⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 224-231.

⁶ Eş'ariyye'den İmam Eş'arî, Bâkîllânî, Bağdâdî, Âmidî, Mâverdî, Cüveynî, Teftâzânî, Mâtürîdiyye'den Pezdevî, Ebü'l-Muîn en-Nesefî ve Sâbûnî gibi âlimler ile Mu'tezile ve Şîa âlimlerinin çoğunluğu peygamberin doğruluğunu bilmenin ilk şartı olarak, mucizeyi zorunlu kabul etmiştir. Buna mukabil İmam Mâtürîdî başta olmak üzere Eş'arîlerden Fahreddin er-Râzî ve Gazzâlî, Selefiyye'den İbn Teymiyye gibi bazı âlimler, nübüvveti ispatta mucizenin mutlaka gerekli şart olmadığını, mucizenin dışında peygamberlerin güzel ahlakları, örnek yaşantıları ve getirdikleri mesajlar gibi delillerin de kullanılabileceğini söylemişlerdir. Bk. Bulut, *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber*, 83; Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/283.

⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 233, 236-238, 254

mesinden hareket edilmesi şeklindeki iki ilkedен hareket ettiği anlaşılmaktadır.⁸

Hz. Muhammed'in Peygamberliği

Mâtürîdî, Hz. Muhammed'in peygamberliğine özel bahis açmakta ve onun nübüvvetine ilişkin iddialara da yer vererek, hem bu iddiaları cevaplandırmakta hem de onun nübüvvetini ispatlamaya çalışmaktadır. Ona göre, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat eden üç temel husus vardır. Bunlardan ilki, onun kendi şahsı, güzel ahlakı ve sireti; ikincisi, hissî ve aklı mucizeleri; üçüncüsü de kendisine olan ihtiyaçtan doğan sosyolojik realitelerin ortaya çıkmasıdır. Mâtürîdî, bu delillerden her birini detaylı olarak açıklamaya çalışmaktadır.⁹ Onun Peygamberler ile ilgili dikkat çektiği hususlardan biri bütün peygamberlerin her ne kadar ilahî vahyin insanlara ulaştırılması için görevlendirilmiş olsalar da netice de diğer insanlar gibi Allah'ın kulları olmasıdır. Bu nedenle onlar her şeyden önce bir beşerdirler; onlarla diğer insanlar arasında insan tabiatı ve mahiyeti yönünden hiçbir bir fark yoktur. Onlar da tıpkı bizim gibi doğup büyürler, yiyip içerler, evlenip aile ve çocuk sahibi olurlar, ticaret yaparlar, bela ve musibetlerle karşılaşır- lar, hastalanırlar, yaşlanır ve ölürlər. Mâtürîdî'nin bu hususa dikkat çekmesinin temel nedeni Ehl-i Kitab'ın kendilerine gönderilen peygamberlerden bir kısmını beşer vasfından çıkararak onlara oğulluk gibi yeni statüler verip, onları ilahlık mertebesine çıkarmalarıdır. Bu nedenle Mâtürîdî hem *Te'vîlât*'ta hem de *Kitâbü't-Tevhîd*'de bu konuya dikkat çekmiş; Ehl-i Kitab'ın, yanlış ve hatalı bir nübüvvet anlayışına sahip olduklarını ispatlamaya çalışmıştır.¹⁰ Bilhassa *Kitâbü't-Tevhîd*'de bununla ilgili

⁸ Bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 230, 235, 233, 237-238.

⁹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 254-266.

¹⁰ Bkz. Recep Önal, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 163-211, 275-310, 325-333.

olarak Hıristiyanlar için özel bir bölüm ayırmakta, İsa ile ilgili inançlarına sistemli eleştiriler yöneltmektedir.¹¹

Kaynakça

- Ali, Eyüp. "Mâtürîdîlik". İslâm Düşünce Tarihi. çev. Ahmed Ünal. ed. M. M. Şerif-Mustafa Armağan. 295-310. İstanbul: İnsan Yayınları, 1990.
- Bulut, Halil İbrahim. Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber. İstanbul: Rağbet Yayınları 2002.
- Kutlu, Sönmez. "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî", İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdik. haz. Sönmez Kutlu. 17-55. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Önal, Recep. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Önal, Recep. Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Nübüvvet Görüşü. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Özcan, Hanifi. Mâtürîdî'de Bilgi Problemi. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 33/279-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

¹¹ Bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 266-272. Mâtürîdî'nin dikkat çektiği bu hususa, Kur'an'da da yer verilmekte, peygamberlerin beşerî özelliklerinden bahsedilerek (Âl-i İmrân 3/144; el-A'râf 7/6; er-Ra'd 13/38; el-Kehf, 18/110; el-Enbiyâ 21/8; el-Furkân 25/20; eş-Şu'arâ 26/80) tıpkı bizim gibi birer insan olduklarına, onları sevip saymada aşırıya giderek "rab" ve "ilah" mertebesine yükseltmemek gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bu bakımdan beşerî sıfatlar, peygamberlerin, diğer insanlardan farklı olmadıklarını ve ilahlık mertebesine çıkartılamayacaklarını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin Allah'ın seçilmiş elçileri olmaları ve bu sebeple diğer insanlardan ayrı bir makama ve farklı özelliklere sahip bulunmaları Mâtürîdî'nin de ifade ettiği üzere kendilerine tıpkı Yahudilerin Hz. Üzeyir'e, Hıristiyanların da Hz. İsa'ya ulûhiyet atfetmeleri (et-Tevbe 9/30) gibi hiçbir zaman insan vasfından çıkartacak bir takım ilâhî sıfatların yüklenmesini gerektirmez.